แนวทางอสมมาตรเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจเพื่อตอบโต้การทำสงครามเศรษฐกิจ : กรณีศึกษาข้อพิพาทระบบป้องกันภัยทางอากาศ THAAD ของเกาหลีใต้

Asymmetric Economic Strategic Approaches Responding to Economic Warfare: A Case Study of the South Korea Terminal High Altitude Area Defense Dispute

นภควัฒน์ วันชัย
Naphakhawat Wanchai
ทัศสภา อุมะวิชนี
Tassapa Umavijani

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Corresponding Author:
Naphakhawat Wanchai
Faculty of Liberal Arts, Thammasat University
2 Prachan Road, Phra Barom Maha Ratchawang, Phra Nakhon, Bangkok 10200, Thailand
E-mail: naphakhawatwanchai@gmail.com

Received: August 29, 2024 **Revised:** March 18, 2025 **Accepted:** March 24, 2025

แนวทางอสมมาตรเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจเพื่อตอบโต้การทำสงครามเศรษฐกิจ : กรณีศึกษาข้อพิพาทระบบป้องกันภัยทางอากาศ THAAD ของเกาหลีใต้

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้ศึกษายุทธศาสตร์เชิงอสมมาตรของเกาหลีใต้ในการจัดการข้อพิพาททางเศรษฐกิจผ่านกรณีข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับระบบป้องกันภัยทางอากาศในบรรยากาศชั้นสูง (THAAD) โดยใช้กรอบแนวคิดสงครามเศรษฐกิจ มีวัตถุประสงค์ คือ (1) ศึกษามาตรการการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของจีนต่อเกาหลีใต้ และ (2) การรับมือมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของเกาหลีใต้จากจีนผลการศึกษาพบว่า การทำสงครามเศรษฐกิจของจีนต่อเกาหลีใต้ จีนเลือกภาคอุตสาหกรรมของเกาหลีใต้ที่เสียเปรียบในแง่ของการพึ่งพาฐานอุปสงค์ของจีนจากจำนวนประชากร อำนาจรัฐ และสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอาศัย “ปัจจัยภายใน” เป็นเครื่องมือในการทำสงครามเศรษฐกิจ อันเป็นผลมาจากความมั่นคงทางภูมิรัฐศาสตร์ และการรับมือของเกาหลีใต้จากการทำสงครามเศรษฐกิจของจีนอาศัยแนวทางอสมมาตรเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่ในเชิงเกมผลเป็นศูนย์ (Zero Sum Game) แต่เป็นการลดการพึ่งพาเศรษฐกิจจีนโดยเน้นยุทธศาสตร์มากกว่าความเบ็ดเสร็จโดยขยายการลงทุนมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การใช้ความเชี่ยวชาญทางอุตสาหกรรม และทิศทางนโยบายการต่างประเทศสอดคล้องกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจของเกาหลีใต้

คำสำคัญ : นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ, ความมั่นคง, ระบบป้องกันภัยทางอากาศในบรรยากาศชั้นสูง

Asymmetric Economic Strategic Approaches Responding to Economic Warfare: A Case Study of the South Korea Terminal High Altitude Area Defense Dispute

Abstract

This qualitative research examines South Korea's asymmetric strategic approach to economic disputes, focusing on the case of the Terminal High Altitude Area Defense (THAAD) controversy, using an economic warfare conceptual framework. The objectives are to analyze: 1) Chinese anti-South Korean economic sanctions; and 2) subsequent South Korean response. Results are that Chinese economic warfare targeted South Korean industries vulnerable from dependence on China's domestic demand, state power, and media influence. Specifically, China leveraged internal factors as economic warfare weapons stemming from geopolitical security concerns. The South Korean asymmetric strategic response to this economic warfare shifted from a zero-sum game mentality. Instead of comprehensively decoupling from the Chinese economy, South Korea strategically worked to reduce dependency on China. Efforts included expanding investments in Southeast Asia, leveraging industrial expertise, and aligning foreign policy with the broader goal of ensuring South Korean economic security.

Keywords: international economic policy, security, Terminal High Altitude Area Defense

1. ที่มาและความสำคัญ

เกาหลีใต้และจีนสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1992 และเกาหลีใต้เป็นประเทศแรกที่สถาปนาความสัมพันธ์ โดยมีความร่วมมือในด้านการค้า การท่องเที่ยว และความหลากหลายทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม กรณีของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกลับเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศเห็นได้จากเมื่อ ค.ศ. 2018 มูลค่าการส่งออกของเกาหลีใต้ไปจีนจำนวน 160,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นร้อยละ 26 ของการส่งออกทั้งหมด และการนำเข้าของจีนต่อเกาหลีใต้คิดเป็นร้อยละ 21 ของมูลค่าการนำเข้า 107 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ อย่างไรก็ดีจุดพลิกผันความสัมพันธ์กลับตกต่ำลงเนื่องจากเกาหลีใต้ติดตั้งระบบป้องกันภัยทางอากาศในบรรยากาศชั้นสูง (Terminal High Altitude Area Defense: THAAD) ส่งผลให้จีนตระหนักถึงความไม่มั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกแสดงผ่านมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ ในอีกด้านหนึ่งหากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จีนยังคงเป็นคู่ค้ารายใหญ่แต่เหตุการณ์ดังกล่าวกลับส่งผลกระทบให้เกาหลีใต้ดำเนินนโยบายลดการพึ่งพาทางเศรษฐกิจกับจีนผ่านนโยบายลงใต้ใหม่ (New Southern Policy) ในสมัยประธานาธิบดี มุน แจ-อิน (Moon Jae-in) โดยเป้าหมายสำคัญคือการสานสัมพันธ์ทางการทูตกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เห็นได้จากการเยือนของ มุน ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2019 เช่น อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม สิงคโปร์ และอินเดีย (Debates, 2019; Mamchii, 2023)

ประเด็นในเรื่องของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างจีนและเกาหลีใต้ที่เกี่ยวข้องกับกรณีพิพาท THAAD สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและความไม่เท่าเทียมเหล่านี้มีนัยว่าเกาหลีใต้พึ่งพาเศรษฐกิจจีนมากจนเกินไป ส่งผลให้เกาหลีใต้ถูกบีบบังคับทางเศรษฐกิจเพื่อสนองวัตถุประสงค์ทางการเมืองด้านนโยบายการต่างประเทศของจีน ถึงแม้จะมีการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตแต่ก็มิได้หมายความว่าในอนาคตจีนจะใช้เศรษฐกิจของตนเป็นเครื่องมือคว่ำบาตรเศรษฐกิจต่อเกาหลีใต้สำหรับรักษาผลประโยชน์และความมั่นคงของจีน ภายหลังเกิดกรณีพิพาท THAAD จำนวนนักท่องเที่ยวชาวจีนไปยังเกาหลีใต้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญใน ค.ศ. 2017 ลดลงร้อยละ 15 การท่องเที่ยวแบบคณะทัวร์ของชาวจีนซึ่งไปยังโซลร้อยละ 60–70 และเชจู ร้อยละ 90 เกือบหยุดการเดินทางแทบทั้งหมดในเดือนเมษายน ค.ศ. 2017 ดังนั้นสัดส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวของจีนลดลงจากร้อยละ 46.8 เป็นร้อยละ 31.1 ใน ค.ศ. 2017 สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่ากรณี THAAD มีผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างมาก โดยไม่เพียงลดลงในเชิงสถิติแต่ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (Cramer, 2022)

การศึกษาที่ผ่านมา Tias (2021) สรุปกรณีข้อพิพาทเบื้องต้นที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ โดยให้ความเห็นว่า ผลกระทบจากการทดสอบอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือในเดือนมกราคม ค.ศ. 2016 ส่งผลให้สหรัฐอเมริกาและเกาหลีใต้มีการหารือกันในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2016 ในการติดตั้ง THAAD เพื่อการป้องกันเชิงยุทธศาสตร์และความมั่นคงของเกาหลีใต้ในภูมิภาค โดยการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญจากการประกาศในวันที่ 22 กรกฎาคม ค.ศ. 2016 THAAD จะถูกติดตั้งบนฐานทัพอากาศในซองจูแต่เมื่อวันที่ 30 กันยายน ค.ศ. 2016 มีการประกาศย้าย THAAD จากฐานทัพอากาศของเกาหลีใต้ไปพื้นที่ของ Lotte Skyhill Seongju Country Club จึงกล่าวได้ว่าการติดตั้ง THAAD เป็นการตอบสนองภัยคุกคามต่อเกาหลีเหนือ

อย่างไรก็ดี มุมมองของจีนกลับไม่คิดเช่นนั้นเพราะการติดตั้ง THAAD เป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงและผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์ของจีน Tias กล่าวในมุมมองสัจนิยม (Realism) เกาหลีใต้มีการตอบสนองความปลอดภัยและความมั่นคงให้แก่ตนเองผ่านการเพิ่มอำนาจในภูมิภาค เพื่อให้เกิดสมดุลในระบบระหว่างประเทศ กระนั้นการติดตั้ง THAAD กลับส่งผลกระทบต่อความไม่มั่นคงกับจีน สิ่งเหล่านี้นำไปสู่มาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจเพื่อตอบโต้การติดตั้ง THAAD ของเกาหลีใต้ โดยเฉพาะกับบริษัท LOTTE ในฐานะผู้จัดหาที่ดินแก่การติดตั้ง THAAD อย่างไรก็ตาม เกาหลีใต้มีความพยายามบรรลุข้อตกลงกับจีนเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางการค้าที่ดีขึ้นและกลับมาเป็นปกติผ่านข้อตกลง Three No's เมื่อ ค.ศ. 2017 ได้แก่ (1) ไม่มีการติดตั้ง THAAD เพิ่มเติม (2) ไม่มีการเข้าร่วมเครือข่ายป้องกันขีปนาวุธของสหรัฐอเมริกา และ (3) ไม่มีการจัดตั้งพันธมิตรทางทหารไตรภาคีกับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น ในทำนองเดียวกัน กรณีของการคว่ำบาตรแบบไม่เป็นทางการต่อเกาหลีใต้ของจีน เช่น การคว่ำบาตรวัฒนธรรมป๊อปของเกาหลีใต้ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ ภาพยนตร์ และโทรทัศน์ กำกับดูแลโดยรัฐวิสาหกิจในกลุ่มอุตสาหกรรมวิทยุ ภาพยนตร์ และโทรทัศน์ เมื่อ ค.ศ. 2016 ทำให้หุ้นอุตสาหกรรมบันเทิงของเกาหลีใต้ลดลง YG ลดลงร้อยละ 7.96 CJE&M ลดลงร้อยละ 6.85 JYP ลดลงร้อยละ 5.4 และ SM ลดลงร้อยละ 5.32 มูลค่ารวม 300 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในด้านการท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวของจีนไปเกาหลีใต้ลดลง โดยปกตินักท่องเที่ยวชาวจีนมีรายได้ประมาณ 2,300 ดอลลาร์สหรัฐต่อคนขณะเดินทางไปเกาหลีใต้ แต่หลังเหตุการณ์จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงร้อยละ 40 จากเดิมที่มีนักท่องเที่ยวชาวจีนจำนวน 8 ล้านคนเดินทางไปเกาหลีใต้ใน ค.ศ. 2016 ซึ่งสร้างรายได้ประมาณ 20 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ และอาจทำให้สูญเสียถึง 7.7 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ กรณีของบริษัท LOTTE เผชิญกับกฎระเบียบที่เข้มงวดและมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม

การศึกษาการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจภายใต้ความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เท่าเทียมกันหรืออสมมาตรกับจีนปรากฏในการศึกษาของ Choi and Kim (2016, pp. 2-3) ได้ระบุถึงมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจที่จีนสามารถใช้กับเกาหลีใต้ 5 ประการ ได้แก่ (1) มาตรการทางภาษีสำหรับผลิตภัณฑ์ของบริษัทสัญชาติเกาหลีใต้ผ่านกฎระเบียบการค้า (2) การกีดกันและการกำหนดโควตาจำนวนนักท่องเที่ยวชาวจีนไปเกาหลีใต้ (3) การใช้สื่อสำหรับวาทกรรมความเกลียดชังทางเชื้อชาติต่อเกาหลีใต้ เช่น สนับสนุนการไม่ให้ใช้สินค้าของเกาหลีใต้ (4) การสร้างต้นทุนผ่านการสร้างข้อจำกัดกับบริษัทสัญชาติเกาหลีใต้ เช่น ผ่านกฎระเบียบแรงงาน ขึ้นภาษีและตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อมกับบริษัท และ (5) การจำกัดโควตาและการยกเลิกการลงทุนสำหรับตลาดการเงินเกาหลีใต้ นอกจากนี้ การให้สัมภาษณ์ของ Won Gon Park ศาสตราจารย์ด้านเกาหลีเหนือศึกษาที่มหาวิทยาลัย Ewha Womans ให้ความเห็นว่า *"...จีนได้ใช้วิธีการที่มีอยู่ทั้งหมดแล้วสำหรับการตอบโต้ทางเศรษฐกิจต่อเกาหลีใต้..."* (Borowiec, 2023) หรือ Yang (2019) ให้ความเห็นว่าเศรษฐกิจของเกาหลีใต้มีการพึ่งพาการค้ากับจีนมากขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 2008 - 2014 ประมาณครึ่งหนึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวของ GDP ขึ้นอยู่กับการส่งออกไปยังจีน เช่น เมื่อ ค.ศ. 2012 การส่งออกคิดเป็นร้อยละ 56.3 ของ GDP หากเปรียบเทียบกับการส่งออกไปยังสหรัฐอเมริกา เมื่อ ค.ศ. 2016 มูลค่าการส่งออกคิดเป็นร้อยละ 11.9 และประมาณร้อยละ 27.9 ของมูลค่าการส่งออกในกลุ่ม OECD นอกจากนี้ Yang ให้มุมมองการใช้มาตรการบีบบังคับทางเศรษฐกิจ

ของจีนต่อเกาหลีใต้ ระบุว่า การคว่ำบาตรกรณีเบื้องต้นไม่เหมือนกรณีการบีบบังคับทางเศรษฐกิจในลักษณะของเหตุผลทางเศรษฐกิจ แต่เป็นกรณีที่พิสูจน์แล้วว่าเป็นการใช้เศรษฐกิจภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitical Economy) ในการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของจีนมักมุ่งเน้นไปที่ภาคบริการ เช่น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและความบันเทิง ไม่ใช่ภาคการส่งออกและนำเข้าภาคการผลิต โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการผลิตที่มีเทคโนโลยีการผลิตระดับสูง

งานศึกษาที่ผ่านมาให้ภาพรวมและมุมมองด้านนโยบายการต่างประเทศ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางการทูต และความเสียหายของระบบเศรษฐกิจของเกาหลีใต้จากมาตรการคว่ำบาตร ทั้งนี้ งานศึกษาที่กล่าวมายังไม่ได้มีการศึกษาในแง่การใช้แนวคิดการทำสงครามทางเศรษฐกิจ (Economic Warfare) ซึ่งจุดเด่นที่สำคัญของทฤษฎีนี้คือเป็นการประยุกต์แนวคิดทาง “เศรษฐศาสตร์” และ “ยุทธศาสตร์นโยบายการต่างประเทศ” ประกอบการวิเคราะห์ กล่าวคือเป็นการนำองค์ความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาประกอบการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงความใกล้เคียงของทฤษฎีการทำสงครามเศรษฐกิจจะเป็นงานของ Choi and Kim (2016) แต่งานเบื้องต้นก็ยังมิได้มุ่งเน้นไปที่แนวทางการรับมือการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจในลักษณะของการประยุกต์ใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์มากนัก เพียงแต่เป็นการประเมินน้ำหนักความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจในลักษณะของอสมมาตรกล่าวคือเป็นการประเมินผลลัพธ์จากมาตรการที่จีนนำมาใช้ต่อเกาหลีใต้ที่อ่อนแอกว่าในแง่ของการพึ่งพาทางการค้า ซึ่งงานศึกษาเบื้องต้นนับเป็นพื้นฐานในการต่อยอดการศึกษาในบทความชิ้นนี้

บทความชิ้นนี้เสนอว่าสิ่งที่จีนตอบสนองต่อเกาหลีใต้เป็นการใช้สงครามทางเศรษฐกิจเห็นได้จาก (1) จีนเลือกภาคอุตสาหกรรมของเกาหลีใต้ที่เสียเปรียบในแง่ของ “การพึ่งพา” กับเศรษฐกิจจีน โดยใช้จำนวนประชากรภายในประเทศเป็นเครื่องมือการบีบบังคับ และ (2) จีนไม่เลือกภาคอุตสาหกรรมที่ตนเองเสียเปรียบเห็นได้จากอุตสาหกรรมที่เกาหลีใต้มีความเชี่ยวชาญ เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์ อุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ หรืออุตสาหกรรมที่มีเทคโนโลยีการผลิตขั้นสูง ในทำนองเดียวกันเกาหลีใต้ตอบสนองต่อกรณีดังกล่าวผ่านการใช้ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของตนในการรับมือการทำสงครามทางเศรษฐกิจของจีน บทความนี้เสนอว่า “แนวทางอสมมาตรเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ” สอดคล้องกับนโยบายมุ่งลงใต้ (NSP) ของเกาหลีใต้ อันเห็นได้จาก (1) การกระจายความเสี่ยงมายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (2) การใช้ความเชี่ยวชาญทางอุตสาหกรรมเป็นอาวุธในการเผชิญภัยคุกคามต่อจีน และ (3) ผลของความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจในแง่ของขนาดตลาด และประชากร ทำให้เกาหลีใต้ให้ลำดับความสำคัญกับนโยบายการต่างประเทศเป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น เพื่อขยายผลการศึกษาแนวทางยุทธศาสตร์อสมมาตรทางเศรษฐกิจ การอาศัยทฤษฎีสงครามเศรษฐกิจจะช่วยให้มีความเข้าใจเพิ่มมากยิ่งขึ้นในการกำหนดนโยบายการต่างประเทศ โดยนำปัจจัยด้าน “ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ” ประกอบร่วมการพิจารณา

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 ศึกษามาตรการการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของจีนต่อเกาหลีใต้

2.2 ศึกษาการรับมือมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของเกาหลีใต้จากจีน

3. กรอบแนวคิดการทำสงครามเศรษฐกิจ (Economic warfare)

งานศึกษาของ Førland (1993) ในเรื่อง *The History of Economic Warfare: International Law, Effectiveness, Strategies* ได้นำเสนอมุมมองการทำสงครามทางเศรษฐกิจจาก 3 มิติที่แตกต่างกัน ได้แก่ กฎหมายระหว่างประเทศ ประสิทธิผล และยุทธศาสตร์ โดยมาจากความแตกต่างของการนำไปปฏิบัติในแต่ละช่วงเวลา โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 1 ทั้งนี้ Førland ให้คำนิยามของสงครามเศรษฐกิจคือ การบีบบังคับและใช้นโยบายที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจกับรัฐเป้าหมาย

ตารางที่ 1 การทำสงครามเศรษฐกิจผ่านมิติกฎหมายระหว่างประเทศ ประสิทธิผล และยุทธศาสตร์

มิติ	เป้าหมาย
กฎหมายระหว่างประเทศ (International Law)	ยุทธศาสตร์ข้างต้นมักเป็นไปในลักษณะของระบบกฎหมายและอนุสัญญาระหว่างประเทศ (International Convention) สำหรับควบคุมการใช้มาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ กล่าวคือกฎหมายระหว่างประเทศเป็นตัวกำหนดสมดุลระหว่างผลประโยชน์ของรัฐ
ประสิทธิผล (Effectiveness)	เป็นการประเมินผลกระทบจากมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมกับรัฐเป้าหมาย กล่าวคือ มิติในด้านของประสิทธิผลเป็นการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการคว่ำบาตรว่าประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว
ยุทธศาสตร์ (Strategies)	การดำเนินยุทธศาสตร์เพื่อทำสงครามทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นการคว่ำบาตร การใช้นโยบายการเงิน และการปิดล้อม โดยเฉพาะเส้นทางการค้า เพื่อพิจารณาว่ายุทธศาสตร์เหล่านี้ถูกนำมาใช้ด้วยกระบวนการใดและวิธีการใดบ้าง

ที่มา : เรียบเรียงจาก Førland (1993)

งานศึกษาของ Taillard (2018) ในเรื่อง *Economics and Modern Warfare The Invisible Fist of the Market* ได้ให้ทัศนะของการทำสงครามทางเศรษฐกิจในแง่ของการประยุกต์แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์กับยุทธศาสตร์การทหาร โดยเฉพาะการเป็นคู่มือการวิเคราะห์การทำสงครามทางเศรษฐกิจ 3 องค์ประกอบสำคัญดังนี้

ตารางที่ 2 สงครามทางเศรษฐกิจผ่านการจัดการอุปทาน การจัดการการค้า และการจัดการตลาด

ปัจจัย	เป้าหมาย
การจัดการอุปทาน (Supply manipulation)	การกระจายทรัพยากร เงินทุน และทรัพยากรมนุษย์ จากการจัดการกระบวนการอุปทานเพื่อให้เอื้อแก่ประโยชน์ฝ่ายตนและทำให้ฝ่ายตรงข้ามขาดทรัพยากรที่จำเป็นในการทำสงคราม
การจัดการการค้า (Trade manipulation)	การเปลี่ยนแปลงระดับราคาของสินค้า การควบคุมการทำธุรกรรม ซึ่งยุทธศาสตร์เหล่านี้เป็นไปเพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรได้จากต้นทุนที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการจัดการห่วงโซ่อุปทาน

ปัจจัย	เป้าหมาย
การจัดการตลาด (Market manipulation)	ยุทธศาสตร์นี้มีเป้าหมายเพื่อให้ประเทศเป้าหมายต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการค้าของตน จากการใช้ตัวเลขทางเศรษฐกิจ สถิติการค้า เพื่อควบคุมกลไกตลาด กล่าวคือ การจัดการการเปลี่ยนแปลงอุปสงค์และอุปทานให้เป็นประโยชน์ต่อความได้เปรียบเชิงกลยุทธ์

ที่มา : เรียบเรียงจาก Taillard (2018)

จึงสรุปได้ว่าข้อเสนอของ Taillard เป็นแนวทางสำหรับการประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เพื่อตอบสนองเป้าหมายการทำสงคราม ควบคู่ไปกับการสร้างความได้เปรียบเชิงกลยุทธ์ทางเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันทั้งโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ตลาด การพึ่งพา และความแตกต่างระหว่างห่วงโซ่อุปทานของแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างกัน

งานศึกษาของ Klein and Pettis (2020) ในเรื่อง *Trade Wars Are Class Wars: How Rising Inequality Distorts the Global Economy and Threatens International Peace* ศึกษาความแตกต่างจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นของแต่ละประเทศส่งผลต่อความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ความขัดแย้งทางการค้าระหว่างประเทศที่สูงขึ้น โดย Klein and Pettis วิพากษ์ระบบการเงินโลกที่เป็นผลให้เกิดความตึงเครียดระหว่างประเทศจากการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดและการเกินดุลการค้า เช่น เศรษฐกิจของเยอรมนีและจีนมีการเกินดุลการค้า ขณะที่สหรัฐอเมริกาขาดดุลการค้า สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความไม่สมดุลของเศรษฐกิจมหภาคทั่วโลก (Global Macroeconomic Imbalances) มีรากเหง้ามาจากสงครามชนชั้น (Class Wars) ระหว่างชนชั้นสูงของจีน เยอรมนี และสหรัฐอเมริกา ที่มีการโอนถ่ายความมั่งคั่งระหว่างชนชั้นสูงของแต่ละประเทศ ซึ่ง Klein and Pettis ให้น้ำหนักเป็นอย่างมากต่อการขาดดุลการค้าและบัญชีเดินสะพัดจากนโยบายการค้าและนโยบายการเงิน ซึ่ง Klein and Pettis ให้ความเห็นว่าสิ่งเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการจัดการกับอุปสรรคทางการค้า และความสำคัญต่อการทำความเข้าใจเศรษฐกิจการเมืองภายในประเทศของประเทศที่เกินดุลและขาดดุลการค้า

อย่างไรก็ตาม กรณีที่เกิดขึ้นจากการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของประเทศจีนต่อเกาหลีใต้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนความมั่นคงของ “ภูมิรัฐศาสตร์” มากกว่าสงครามชนชั้นที่เกิดขึ้น แต่กระนั้นงานศึกษาของ Klein and Pettis กลับสะท้อนถึงความแตกต่างทางเศรษฐกิจที่มากเกินไประหว่างสองประเทศอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตจากการที่มีปัจจัยภายนอกมากระตุ้นให้เกิดสงครามทางเศรษฐกิจ แล้วใช้สิ่งเหล่านั้นมาเป็นเครื่องมือของการทำสงครามการค้า

4. วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยชิ้นนี้อาศัยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการรวบรวมข้อมูลผ่านบทความวิชาการ รายงานวิจัย เว็บไซต์ หนังสือ ข้อมูลการค้า และแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ศึกษาที่เกี่ยวข้อง

5. เครื่องมือ : การทำสงครามเศรษฐกิจของจีนต่อเกาหลีใต้

การพิจารณาเครื่องมือของการทำสงครามเศรษฐกิจของจีน สามารถพิจารณาจากเงื่อนไขที่อุตสาหกรรมของเกาหลีใต้ได้รับผลกระทบ สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่จีนนำมาใช้เพื่อบีบบังคับทางเศรษฐกิจต่อเกาหลีใต้ โดยสามารถจัดหมวดหมู่ความสำคัญในภาคอุตสาหกรรมของเกาหลีใต้ที่ได้รับผลกระทบ 3 กลุ่มเป้าหมาย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 วิธีการใช้เครื่องมือบีบบังคับทางเศรษฐกิจจากจีนต่อเกาหลีใต้ 3 กลุ่มเป้าหมาย

เป้าหมาย	ผลกระทบโดยสังเขป	วิธีการ
Lotte Group	- เครือข่ายบริษัทของ Lotte Mart ร้านดังกล่าวถูกบังคับให้ปิดตัวลง 74 แห่ง - ยอดขายลดลงร้อยละ 76.9 เมื่อ ค.ศ. 2017 ต่อมาในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2018 กลุ่มบริษัทประกาศถอนตัว Lotte Mart ออกจากตลาดจีน ความเสียหายสำหรับ ค.ศ. 2017 อยู่ที่ประมาณ 1.78 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ	- การใช้กฎระเบียบการค้าตรวจสอบภาษี - ค่าปรับ การออกใบอนุญาตการทำธุรกิจ และการยึดทรัพย์สินในบางส่วน - การใช้ข้อบังคับทางกฎหมายเพื่อเพิ่มต้นทุนการดำเนินธุรกิจ
ภาคการท่องเที่ยว	- จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงร้อยละ 48.3 เมื่อ ค.ศ. 2017 โดยประมาณ 4.5 ล้านคน - ภาคส่วนต่าง ๆ ในภาคบริการได้รับผลกระทบจากจำนวนนักท่องเที่ยวชาวจีนที่ลดลง - สูญเสียรายได้ประมาณ 15.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ เมื่อ ค.ศ. 2017	- การออกคำสั่งคำตักเตือนการเดินทางไปเกาหลีใต้โดยหน่วยงานรัฐจากสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งชาติของจีน (China’s National Tourism Administration: CNTA) - ห้ามขายแพ็คเกจทัวร์ของเกาหลีใต้
ภาคบันเทิง	- การสูญเสียความสามารถในการเข้าถึงแหล่งตลาดของจีน - รายได้ที่ลดลงจากภาคบันเทิง	- นักแสดงชาวเกาหลีใต้ถูกลบออกจากรายการโทรทัศน์ของจีนในปลาย ค.ศ. 2016 ไม่ว่าจะเป็นวิทยุหรือภาพยนตร์ - วง EXO และ Sumi Jo ถูกยกเลิกคอนเสิร์ต รวมไปถึงนักแสดงถูกยกเลิกสัญญาและวีซ่า

ที่มา : เรียบเรียงจาก Lim (2019)

ผลของการเลือกเป้าหมายการคว่ำบาตรทำให้พนักงานมากกว่า 20,000 คนต้องออกจากการเป็นพนักงานทันทีจากการถูกปิดกิจการของ Lotte Group ในทำนองเดียวกัน อุตสาหกรรมภาคบริการ การท่องเที่ยว และอุตสาหกรรมเครื่องสำอาง ย่อมได้รับผลกระทบเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น นับตั้งแต่เกิดกรณีพิพาท THAAD ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2016 จนถึงเมษายน ค.ศ. 2019 จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงประมาณ 8,989,097 คน สูญเสียรายได้จากการท่องเที่ยวประมาณ 19.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นประมาณร้อยละ 44.7 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว (Ide & Huang, 2017; Kim & Lee, 2021)

ความเสียหายจากการใช้เครื่องมือที่เกิดขึ้น การศึกษาของ Jang Woo Lee นักวิจัยอาวุโส จาก Economic Research Institute of Industrial Bank of Korea ให้ความเห็นว่าการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของจีนต่อเกาหลีใต้อาจสร้างความเสียหายกับ GDP ของเกาหลีใต้ประมาณ 7.69-14.76 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นร้อยละ 0.59-1.07 ของ GDP และ Jang ชี้ให้เห็นว่าภาคการส่งออก การท่องเที่ยว และภาคบันเทิง จะเป็นภาคส่วนที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดจากการที่เกาหลีใต้พึ่งพาภาคส่วนเหล่านี้กับระบบเศรษฐกิจจีน (Jang-won, 2017) นอกจากนี้ ยังส่งผลกระทบต่อภาคส่วนอื่น ๆ ที่ได้รับผลกระทบเช่นกัน ได้แก่ อุตสาหกรรมรถยนต์ไฟฟ้า และเครื่องสำอาง โดยในแต่ละภาคส่วนที่ได้รับผลกระทบมีขนาดความเสียหายที่แตกต่างกันออกไปแต่จุดร่วมที่สำคัญคือการใช้ขนาดประชากรเป็นเครื่องมือในการบีบบังคับทางเศรษฐกิจสำหรับการกีดกันการเข้าถึงตลาดภายในประเทศ และที่สำคัญสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้เท่าเทียมกันอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในอนาคตมากยิ่งขึ้น

ในอีกด้านหนึ่งมีข้อเสนอว่ามาตรการที่จีนใช้มักเป็นลักษณะของการคว่ำบาตรที่ไม่เป็นทางการ เพราะหากมุ่งไปที่การคว่ำบาตรโดยตรงอาจเป็นการละเมิดกฎหมายขององค์การการค้าโลก (WTO) ภาระผูกพันข้อตกลงทางการค้า (Lim, 2019) อย่างไรก็ตาม การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของจีนเป็นการเลือก “เป้าหมาย” ภาคส่วนที่เกาหลีใต้เสียความได้เปรียบ การจะกล่าวถึงการคว่ำบาตรที่ไม่เป็นทางการอาจไม่ได้เป็นหนึ่งในเหตุผลของการหลีกเลี่ยงการใช้มาตรการที่อาจละเลยข้อตกลงทางการค้า เพราะศักยภาพทางเศรษฐกิจของจีนส่งผลต่อความเสียหายระบบเศรษฐกิจของเกาหลีใต้ยังเห็นได้ชัดจากวิธีการที่จีนนำมาใช้

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ก่อนช่วงการใช้มาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจได้มีการจัดทำข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างเกาหลีใต้และจีน (South Korea-China FTA) ในวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ. 2014 ซึ่งมีแถลงการณ์เกี่ยวกับการเจรจา FTA ระหว่างสองฝ่ายเกิดขึ้น ต่อมาในวันที่ 26 กันยายน ค.ศ. 2014 ทางการจีนได้ประกาศว่าการเจรจา FTA ถือเป็นการเสร็จสิ้น อย่างไรก็ดี หลังเกิดกรณีพิพาท ดุลการค้าของเกาหลีใต้ได้รับผลกระทบระยะสั้น รวมไปถึงประเภทสินค้าที่ได้รับผลกระทบ ตัวอย่างเช่น เส้นใยรีไซเคิล เส้นด้ายเส้นใยธรรมชาติ เส้นด้ายเส้นใยประดิษฐ์ ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าฝ้าย เส้นใยประดิษฐ์ ผ้าถัก เสื้อผ้า รถยนต์ ชิ้นส่วนยานยนต์ เซมิคอนดักเตอร์ ทีวีจอแบน และเซ็นเซอร์ ในทางตรงกันข้าม ผลของการทำ FTA ระหว่างสองฝ่าย ไม่ได้ส่งผลกระทบดุลการค้าของเกาหลีใต้ในช่วง 3 ปีแรกภายหลังเกิดกรณีพิพาท แต่ก็ปฏิเสธมิได้ว่าการคว่ำบาตรต่อสินค้าเกาหลีใต้จากประชาชนภายในจีนยังคงมีผลกระทบเชิงลบไม่มากก็น้อย (Kong, 2021) ตามที่ได้กล่าวมาผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของเกาหลีใต้ในแง่ของดุลการค้านั้นไม่ได้รับผลกระทบมากนัก ในแง่หนึ่งถึงแม้จะไม่ได้รับผลกระทบมากนัก และเป็นผลกระทบระยะสั้น แต่เหตุการณ์ดังกล่าวกลับทำให้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของเกาหลีใต้ขาดเสถียรภาพของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าการกำหนดยุทธศาสตร์ของเกาหลีใต้จึงต้องตอบสนองต่อผลกระทบเหล่านี้ หากเกิดเหตุที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้น

มาตรการหรือเครื่องมือที่จีนใช้กับเกาหลีใต้ในการบีบบังคับทางเศรษฐกิจเพื่อสนองวัตถุประสงค์ทางการเมืองนับว่าประสบความสำเร็จ เพราะสามารถทำให้เกาหลีใต้ต้องพิจารณาการติดตั้ง THAAD และทำให้เกาหลีใต้ต้องหลีกเลี่ยงแนวทางที่ทำให้ทางจีนไม่เห็นชอบ โดยเป็นการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจเพื่อ

ตอบสนองเป้าประสงค์ทางการเมืองของจีน กล่าวคือ เป็นการตอบสนองเพื่อ “ความมั่นคง” ของจีน โดยเหตุผลเบื้องหลังการกำหนดกรอบความมั่นคงของจีน ในแง่ของปัจจัยทางเศรษฐกิจที่อำนาจและศักยภาพทางเศรษฐกิจทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลกเพิ่มมากขึ้น ทำให้การกำหนดยุทธศาสตร์หรือกรอบความมั่นคงในด้านนโยบายการต่างประเทศของจีน ปรับทิศทางในสิ่งที่เรียกว่าความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อย่างไม่เคยปรากฏในรอบหนึ่งศตวรรษ (Great Changes Unseen in a Century) สาระสำคัญคือ แทนที่ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะนับตั้งแต่ ค.ศ. 2017 เป็นต้นมา (Donald Trump: 2017-2021) และมีนัยถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เท่าเทียมกันหรืออสมมาตรในทางยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจจนทำให้การพึ่งพาตลาดจีนกลายเป็นปัญหา สิ่งเหล่านี้ทำให้เกาหลีใต้ตอบสนองทันที อันเห็นได้จากการจัดเตรียมวาระการประชุมฉุกเฉินเพื่อวางกลยุทธ์เจาะตลาดกลุ่มผู้บริโภคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และญี่ปุ่น การประเมินความเสียหายอุตสาหกรรมบริการ (K-POP) นอกจากนี้ การดำเนินการของบรรษัทข้ามชาติ (MNCs) ของเกาหลีใต้มีการตอบสนองในลักษณะการกระจายการลงทุนเพื่อลดความเสี่ยงทางธุรกิจ เช่น SK Group ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานโรงงานผลิตแบตเตอรี่ในจีน หลังจากนั้นได้มีการขยายการลงทุนในมาเลเซีย สิงคโปร์ และเวียดนามประมาณ 17,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ Samsung ใน ค.ศ. 2019 ประกาศว่าจะยุติการผลิตโทรศัพท์ในจีนและขยายฐานการผลิตในอินเดีย รวมไปถึงบริษัทอื่น ๆ เช่น Hyundai, Lotte และ LG ก็ได้ริเริ่มกระจายการลงทุนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากยิ่งขึ้น (Chang, 2019; Doshi, 2021)

เมื่อพิจารณาจากภาคส่วนที่เศรษฐกิจของเกาหลีใต้ได้รับผลกระทบจึงเป็นข้อสนับสนุนที่ชัดเจนว่าจีนเลือกภาคอุตสาหกรรมเกาหลีใต้ที่เสียเปรียบในแง่ของ “การพึ่งพา” กับเศรษฐกิจจีน โดยใช้จำนวนประชากรภายในประเทศเป็นเครื่องมือต่อรองการบีบบังคับ อันเห็นได้จากการที่มักเป็น “ภาคบริการ” และ “ค้าปลีก” มากกว่าจะเป็นประเภทอุตสาหกรรมหนักหรือการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เพราะจีนไม่เลือกภาคอุตสาหกรรมที่ตนเองเสียเปรียบจากการกำหนดเป้าหมาย อย่างไรก็ตามถึงแม้ระดับความเสียหายในภาคเทคโนโลยีจะไม่ได้รับผลกระทบมากนัก ถึงจะได้รับผลกระทบก็ไม่ได้ทำให้ผลประกอบการลดลง แต่ผลจากความพยายามย้ายฐานการผลิตของบริษัทเทคโนโลยีสัญชาติเกาหลีใต้ กลับบ่งบอกว่าสิ่งเหล่านี้คือ “ความเสี่ยง” ที่มีความไม่แน่นอนในระดับสูงต่อภาคส่วนต่าง ๆ เพราะในอนาคตภาคส่วนเหล่านี้ก็อาจโดนคว่ำบาตรได้เช่นกัน

ในแง่ของกฎหมายระหว่างประเทศ จีนไม่ได้ใช้โดยตรง เพราะใช้ศักยภาพเศรษฐกิจของตัวเองเป็นอาวุธในการบีบบังคับ “เป้าหมาย” ที่ถูกกำหนดไว้แล้ว ซึ่งประสิทธิผลของการใช้ศักยภาพตนเองนับว่าประสบความสำเร็จ หากนับ “เป้าหมายความมั่นคง” เป็นลำดับความสำคัญสูงสุด ผ่านการใช้เครื่องมือหรือมาตรการทางการค้าเป็นยุทธศาสตร์ในการบรรลุเป้าหมาย (ในตารางที่ 3) อย่างไรก็ตาม สามกรอบแนวทางของ Førland (1993) ในการทำสงครามเศรษฐกิจอาจไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจภาพรวมทั้งหมด เนื่องจากบริบทของข้อพิพาท THAAD เกิดขึ้นภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์ กระนั้นหากอ้างอิงคำนิยามของ Førland บ่งชี้ว่าจีนได้ใช้การบีบบังคับและนโยบายเพื่อให้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจของเกาหลีใต้ได้รับผลกระทบโดยตรง

คู่การวิเคราะห์การทำสงครามเศรษฐกิจของ Taillard (2018) จึงมาเติมเต็มในส่วนนี้ภายใต้โลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ การจัดการด้านอุปทาน เห็นได้ชัดว่าจีนได้ใช้ทรัพยากรภายในประเทศของตนโดยเฉพาะขนาดของประชากร (ความได้เปรียบ) ทำให้เกาหลีใต้สูญเสียความได้เปรียบ (ขาดอำนาจต่อรอง) ในแง่ของการจัดการด้านการค้า เห็นได้ชัดเจนว่าจีนใช้กฎระเบียบการค้าภายในประเทศเป็นข้อบังคับ และการจัดการด้านการตลาดเพื่อใช้อุปสงค์และอุปทานในการทำสงครามเศรษฐกิจ จีนได้ใช้ “อำนาจจากรัฐ” จากสื่อสิ่งพิมพ์ของรัฐบาลที่คอยควบคุม และ “อำนาจการตลาด” โดยใช้ฐานประชากรเป็นส่วนหนึ่งของความได้เปรียบเชิงยุทธศาสตร์ในการกำหนดกรอบเป้าหมายความมั่นคง อย่างไรก็ดี สิ่งเหล่านี้กลับกลายเป็นเพียงแค่การใช้อำนาจจาก “ปัจจัยภายใน” มากกว่าปัจจัยภายนอก โดยอาจไม่ได้พิจารณาว่าเป้าประสงค์ทางภูมิรัฐศาสตร์ไม่ได้เป็นความสำเร็จเพียงอย่างเดียว เพราะปัจจัยด้านภูมิเศรษฐศาสตร์ของเกาหลีใต้กลับเป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ

6. แนวทางอสมมาตรในเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ : การรับมือการทำสงครามทางเศรษฐกิจ

การทำสงครามเศรษฐกิจของจีนต่อเกาหลีใต้ อาศัยปัจจัยภายในประเทศเป็นเครื่องมือในการบีบบังคับและเปลี่ยนแปลงทิศทางนโยบายของเกาหลีใต้ กลับกลายเป็นผลสะท้อนที่ทำให้เกาหลีใต้ตอบสนองกับรูปแบบการทำสงครามทางเศรษฐกิจผ่านการใช้นโยบายของตน โดยเฉพาะการใช้แนวทางแบบอสมมาตร (Asymmetric) เป็นชุดคำอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสองฝ่ายที่ไม่ได้เท่าเทียมกันทั้งในทางการเมือง การทหาร และศักยภาพทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายที่อ่อนแอกว่าสามารถใช้กลยุทธ์เพื่อเอาชนะฝ่ายที่เข้มแข็งกว่า ซึ่งเป็นลักษณะของผลรวมเป็นศูนย์ (zero-sum outcome) ในท้ายที่สุด “กลยุทธ์” จึงมีความสำคัญมากกว่า “อำนาจ” โดยมีจุดหมายเพื่อสร้างความเสียหายให้แก่ตัวแสดงที่เข้มแข็ง (ปริญญา นวลเปียน, 2563) ถึงแม้ตัวทฤษฎีจะเน้นในเรื่องของยุทธศาสตร์ทางการทหาร แต่หากนำมาประยุกต์ในเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจกับเกาหลีใต้ โดยเฉพาะการที่เกาหลีใต้มีขนาดที่แตกต่างกับจีนในแง่ของภูมิศาสตร์ประชากร และสัดส่วนตลาดภายในประเทศ เห็นได้ชัดเจนว่าเกาหลีใต้เป็นฝ่ายอ่อนแอกว่า ดังนั้น การดำเนินยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจของเกาหลีใต้จึงมุ่งเป้าไปที่การลดการพึ่งพากับจีน ขยายการลงทุนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การแสวงหาตลาดใหม่ และการใช้ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบทางอุตสาหกรรม เป็นกลยุทธ์มากกว่าการใช้อำนาจ แต่ไม่ได้เป็นลักษณะของผลรวมเป็นศูนย์ เพราะจีนก็ถือว่ายังคงเป็นคู่ค้าสำคัญของเกาหลีใต้ เพียงแต่การดำเนินยุทธศาสตร์ข้างต้นก็เพื่อลดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายห่วงโซ่อุปทานระหว่างประเทศให้มีความหลากหลายเพื่อลดความเสี่ยง ในบทความชิ้นนี้จึงเสนอว่าเกาหลีใต้ได้ใช้ **“อสมมาตรในเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ”**

เบื้องต้นการกำหนดทิศทางนโยบายการต่างประเทศของเกาหลีใต้มีเหตุปัจจัยมาจากภายในประเทศและระหว่างประเทศ ในการศึกษาของ เสกสรร อานันทศิริเกียรติ (2567) ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยระหว่างประเทศมาจาก (1) การติดตั้ง THAAD เป็นผลให้จีนตระหนักถึงความมั่นคงในระดับภูมิภาคและใช้มาตรการทางเศรษฐกิจตอบโต้ (2) ศักยภาพของการเติบโตของอาเซียนและอินเดียทั้งในแง่ของการเติบโตของประชากรซึ่งถือเป็นกำลัง

แรงงานที่มีศักยภาพ การเติบโตของตลาดในระดับภูมิภาค และศักยภาพทางเศรษฐกิจ และ (3) การแพร่ระบาดของโควิค-19 ในส่วนของปัจจัยภายในประเทศมาจาก (1) การเปลี่ยนขั้วรัฐบาลของฝ่ายอนุรักษ์นิยมมาสู่ฝ่ายก้าวหน้าโดยมีนโยบายการสร้างสมดุลทางยุทธศาสตร์หรือการให้เกาหลีใต้เป็นอิสระ เพื่อลดการพึ่งพามหาอำนาจใดมหาอำนาจหนึ่ง การใช้การทูตนำการทหาร (2) ผลจากการใช้มาตรการทางเศรษฐกิจตอบโต้ของเกาหลีใต้ต่อจีน ทำให้เกาหลีใต้ต้องแสวงหา “ตลาดที่มั่นคง” ในแง่ของดุลการค้า การลงทุนในกลุ่มอุตสาหกรรมนั้น หมายถึงการแสวงหาตลาดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อลดการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ

ข้อมูลดังกล่าวทำให้เป้าประสงค์ของจีนที่ต้องการแสดงอิทธิพลของตนในระดับภูมิภาคอาจกำหนดให้รัฐรอบข้างต้องแสดงท่าทีที่เป็นมิตรกลับกลายเป็นความผิดพลาด เพราะการแสดงอิทธิพลเหล่านี้อาจไม่ได้มีประสิทธิผลในการบีบบังคับจากการที่จีนใช้มาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจปรับเปลี่ยนนโยบายการต่างประเทศเพราะผลสุดท้ายเกาหลีใต้ก็เข้าหาสหรัฐอเมริกามากยิ่งขึ้น เหตุผลสำคัญที่มาตรการคว่ำบาตรของจีนประสบความล้มเหลวในการเปลี่ยนจุดยืนของประเทศเป้าหมายด้วยเครื่องมือการทำสงครามเศรษฐกิจ เพื่อสนองวัตถุประสงค์ทางภูมิรัฐศาสตร์ของตนมี 3 ประการ ได้แก่ (1) เครื่องมือในการคว่ำบาตรบางประการไม่ส่งผลต่อเศรษฐกิจของประเทศเป้าหมาย เนื่องจากจีนต้องพึ่งพาการนำเข้าจากประเทศอื่น ๆ ในสินค้าที่ตนเองไม่ได้เชี่ยวชาญ (2) การกระทำของจีนจากการดำเนินนโยบายคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจเป็นการบ่อนทำลายสถานะของตนในเวทีระหว่างประเทศ และความรู้สึกเชิงลบต่อประชาชนในชาตินั้น และ (3) การคว่ำบาตรของจีนอาจทำให้เกิดแนวร่วมของระบอบพันธมิตรเพื่อรับมือกับการบีบบังคับทางเศรษฐกิจจากจีน (Glosserman, 2023) นอกจากนี้ การทำสงครามเศรษฐกิจของจีนเป็นผลให้รัฐบาลเกาหลีใต้สนับสนุนให้ภาคเอกชนย้ายฐานการผลิตและการลงทุนไปยังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้นับเป็นความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของเกาหลีใต้หรือเป็นลักษณะอสมมาตรในเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่รัฐที่อ่อนแอกว่านำมาใช้คือ อุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ของเกาหลีใต้ เนื่องจากเกาหลีใต้มีบริษัทที่สามารถผลิตชิปต้นน้ำที่มีกระบวนการผลิตขั้นสูงทำให้มีกำลังการผลิตชิปร้อยละ 20 ของกำลังการผลิตทั่วโลก ในทางตรงข้าม บริษัทของจีนในอุตสาหกรรมนี้กลับอยู่ในกระบวนการของปลายน้ำและการพึ่งพาส่วนประกอบการผลิตเซมิคอนดักเตอร์จากเกาหลีใต้ และเกาหลีใต้เป็นผู้ลงทุนและเป็นผู้ว่าจ้างรายใหญ่ของจีน ดังนั้น ความอสมมาตรในยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจภายใต้โครงสร้างการผลิตผ่านความซับซ้อนของห่วงโซ่คุณค่าโลก (Global Value Chains) ส่งผลให้จีนตระหนักถึงความสำคัญที่ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของเกาหลีใต้สามารถลดขีดความสามารถการใช้เครื่องมือการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของจีน อันเป็นผลมาจากผู้นำและบริษัทของเกาหลีใต้มีแนวโน้มปรับโครงสร้างห่วงโซ่อุปทานการผลิตเพื่อลดการพึ่งพาจีนมากขึ้น ถึงแม้จะมีต้นทุนจากการปรับโครงสร้างการผลิต (He et al., 2023)

การรับมือการทำสงครามเศรษฐกิจจากจีนหลังกรณีข้อพิพาท THAAD เกาหลีใต้ได้ตอบสนองต่อการทำสงครามเศรษฐกิจดังกล่าวผ่านแนวทางอสมมาตรเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายมุ่งลงใต้ (NSP) มีรายละเอียดดังนี้

(1) ความแตกต่างของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของอุตสาหกรรมและคุณค่าแบบประชาธิปไตย ทำให้เกาหลีใต้มีเครื่องมือที่ยืดหยุ่นและหลากหลายในการรับมือการทำสงครามเศรษฐกิจเหล่านั้น การลงทุนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อลดความเสี่ยงนับเป็นการแสวงหาตลาดที่มั่นคง และผลักดันให้เกาหลีใต้แสวงหาพันธมิตร

(2) การอาศัยความเชี่ยวชาญทางอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ นับเป็นความได้เปรียบของอสมมาตรเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากจีนยังห่างไกลความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีกระบวนการผลิตชิปขั้นสูง ดังนั้น การที่เกาหลีใต้มีพื้นฐานทางอุตสาหกรรมและโครงสร้างการผลิตที่มั่นคงจะส่งเสริมให้เกาหลีใต้มี “อำนาจต่อรอง” มากขึ้น โดยเฉพาะอำนาจต่อรองในระดับ Business to Government (B2G) และ Business to Business (B2B) ที่บริษัทสัญชาติเกาหลีใต้มีเทคโนโลยีการผลิตระดับสูง

(3) ผลของความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจในแง่ของขนาด ตลาด และประชากร ทำให้เกาหลีใต้ให้ลำดับความสำคัญนโยบายการต่างประเทศเป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น อันเห็นได้จากการแสวงหาตลาดที่มั่นคง การแสวงหาตลาดใหม่ ๆ และอาศัยการผูกมิตรกับประเทศที่มีแนวโน้มอัตราการเติบโตเพิ่มสูงขึ้นทั้งในแง่เศรษฐกิจ การบริโภค และการขยายประชากร

ดังที่ได้กล่าวถึงการที่จีนใช้ศักยภาพทางเศรษฐกิจของตนเองโดยนำขนาดของประชากรมาเป็นเครื่องมือในการทำสงครามทางเศรษฐกิจ และการใช้สิ่งพิมพ์ของรัฐในการสร้างวาทกรรมความเกลียดชังต่อสินค้าเกาหลีใต้ เพื่อบีบบังคับรัฐเป้าหมายนับว่าประสบความสำเร็จในแง่ของ “ความมั่นคงทางภูมิรัฐศาสตร์” ดังนั้น การใช้ฐานประชากร อำนาจรัฐ และปัจจัยภายนอกประเทศ จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของความได้เปรียบเชิงยุทธศาสตร์ในการกำหนดกรอบเป้าหมายความมั่นคงในภูมิภาค อย่างไรก็ตาม เป้าหมายทางภูมิรัฐศาสตร์ไม่ได้เป็นความสำเร็จในการกำหนดนโยบายการต่างประเทศ เพราะปัจจัยทางภูมิเศรษฐศาสตร์ พื้นฐานทางอุตสาหกรรม โครงสร้างการผลิตที่มั่นคง และกิจกรรมต่างหากที่ทำให้การเพิ่มอำนาจต่อรองมีลำดับความสำคัญ ดังนั้น ปัจจัยด้านภูมิเศรษฐศาสตร์กลายเป็นตัวแปรในการกำหนดอสมมาตรเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ จึงกล่าวได้ว่าประสิทธิผลนำนับว่าไม่ประสบความสำเร็จในแง่ของการที่ทำให้เกาหลีใต้ต้องสยบต่ออำนาจของจีนโดยเฉพาะกับ “ความมั่นคงทางภูมิเศรษฐศาสตร์”

ยุทธศาสตร์ข้างต้นของเกาหลีใต้จึงเป็นการรับมือในลักษณะของการใช้ช่องโหว่การทำสงครามทางเศรษฐกิจของจีนผ่านความซับซ้อนและโครงสร้างห่วงโซ่อุปทานระหว่างประเทศ เพื่อลดการพึ่งพาทางเศรษฐกิจและแสวงหาพันธมิตรเพื่อรักษาความมั่นคงในระดับภูมิภาคและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ตัวอย่างของการใช้อสมมาตรเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ (Hyeogn & Gyu, 2023) เช่น (1) นโยบายการต่างประเทศของเกาหลีใต้ในรัฐบาล Yoon Suk Yeol อยู่บนพื้นฐานของความชัดเจนทางยุทธศาสตร์ (Strategic Clarity) สอดคล้องกับนโยบายต่อต้านจีนของสหรัฐอเมริกา (2) การเสริมสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงไตรภาคีระหว่างเกาหลีใต้ สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น โดยมีจีนเป็นประเด็นด้านความมั่นคง (3) เกาหลีใต้มีส่วนร่วมในการปรับห่วงโซ่อุปทานและแสวงหารากฐานที่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ผ่านกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจอินโด-แปซิฟิก (Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity) และพันธมิตรชิป 4 (Chip 4) เพื่อกระจายห่วงโซ่อุปทานของ

วัตถุดิบนำเข้า และ (4) การประนีประนอมกับจีนยังคงลำดับความสำคัญเพื่อให้เกิดความเชื่อว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจของเกาหลีใต้ยังคงใกล้ชิดกับจีนเพื่อลดผลกระทบในอนาคต

นอกจากนี้ แนวโน้มอื่น ๆ ที่เป็นไปได้ที่เกาหลีใต้อาจนำมาใช้ได้แก่ การแสดงจุดยืนอย่างชัดเจนในประเด็นนโยบายการต่างประเทศในฐานะประเทศประชาธิปไตยที่มีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ และเสริมสร้างความร่วมมือกับประเทศที่มีค่านิยมคล้ายคลึงกัน การตอบสนองต่อความไม่เหมาะสมทางการทูตของจีน การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประชาคมและเครือข่ายเพื่อรับมือการคว่ำบาตรจากจีน โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากความกังวลระหว่างประเทศที่มีกับจีนร่วมกัน รวมไปถึงการทำให้จีนตระหนักถึงผลกระทบที่ตามมา หากไม่พิจารณาความมั่นคงของเกาหลีใต้ และประเด็นสุดท้ายที่มีความสำคัญคือ การแสดงสถานะของการเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในฐานะประเทศเพื่อนบ้านของจีน เพื่อให้เป็นรากฐานสำหรับความร่วมมือระหว่างเกาหลีใต้และจีนในอนาคต (Hyeogn & Gyu, 2023)

7. ผลการศึกษาและอภิปราย

มาตรการการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของจีนต่อเกาหลีใต้ผ่านกรณีพิพาท THAAD เมื่อวิเคราะห์จากมุมมองการทำสงครามเศรษฐกิจพบว่า (1) จีนเลือกภาคอุตสาหกรรมเกาหลีใต้ที่เสียเปรียบในแง่ของ “การพึ่งพา” กับเศรษฐกิจจีน เช่น อุตสาหกรรมภาคบริการ อุตสาหกรรมค้าปลีก และอุตสาหกรรมบันเทิง โดยเฉพาะภาคส่วนที่เป็นลักษณะของ Business to Consumer ที่ภาคธุรกิจต้องพึ่งพาตลาดภายในประเทศ (2) จีนไม่เลือกภาคอุตสาหกรรมที่ตนเองนั้นเสียเปรียบ เห็นได้จากอุตสาหกรรมที่เกาหลีใต้มีความเชี่ยวชาญอันเป็นผลมาจากการที่จีนต้องพึ่งพาวัตถุดิบนำเข้า สินค้าขั้นกลาง หรือสินค้าทุน เช่นในอุตสาหกรรมยานยนต์ อุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ หรืออุตสาหกรรมที่มีเทคโนโลยีการผลิตขั้นสูง

การรับมือมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของเกาหลีใต้จากจีน เกาหลีใต้ตอบสนองผ่านความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในลักษณะแนวทางอสมมาตรเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ โดยพบว่า (1) การกระจายความเสี่ยงมายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นลำดับความสำคัญของการลดการพึ่งพาทางเศรษฐกิจของจีน (2) การใช้ความเชี่ยวชาญทางอุตสาหกรรมเป็นอาวุธในการเผชิญภัยคุกคามต่อจีน โดยเฉพาะการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานระหว่างประเทศผ่านกรอบความร่วมมือ และ (3) ความแตกต่างกันทางเศรษฐกิจในแง่ของขนาด ตลาด และประชากร ภายใต้ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจผลักดันให้เกาหลีใต้ต้องจัดลำดับความสำคัญของนโยบายการต่างประเทศเป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้จึงกลายเป็นแนวทางยุทธศาสตร์อสมมาตรทางเศรษฐกิจจากการที่ต้องปิดจุดอ่อนของตน โดยอาศัยทั้งจากปัจจัยภายใน (ความเชี่ยวชาญทางอุตสาหกรรม คุณค่าประชาธิปไตย โครงสร้างการผลิตอุตสาหกรรม) และปัจจัยภายนอก (การแสวงหาพันธมิตร ขยายการลงทุน ปรับห่วงโซ่อุปทานระหว่างประเทศ) เพื่อตอบโต้กับฝ่ายที่ใช้การทำสงครามเศรษฐกิจในการปรับเปลี่ยนทิศทางนโยบายการต่างประเทศของรัฐเป้าหมาย

ดังนั้น มาตรการการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของจีนต่อเกาหลีใต้เปรียบเสมือนภาพสะท้อนถึงลักษณะของการใช้อำนาจทางเศรษฐกิจผ่านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้าที่เกิดขึ้นระหว่างสองประเทศ โดยมี

นัยถึงความเปราะบางของเกาหลีใต้ ซึ่งจีนใช้จุดอ่อนเหล่านั้นเพื่อกำหนดและดำเนินนโยบายต่อเป้าหมายที่วางไว้ด้วยการสกัดไม่ให้เกาหลีใต้เข้าร่วมยุทธศาสตร์ในระดับภูมิภาคของสหรัฐอเมริกาผ่านการพึ่งพาทางเศรษฐกิจระหว่างเกาหลีใต้และจีน แต่จีนก็มิได้ต้องการลดการพึ่งพาทางเศรษฐกิจกับเกาหลีใต้ อย่างไรก็ตาม มาตรการเปรียบเสมือนสัญลักษณ์สำหรับประเทศที่ขัดแย้งกับผลประโยชน์กับจีน (Song, 2021)

ในอีกด้านหนึ่ง ข้อวิจารณ์ต่อเกาหลีใต้และกรณีของบริษัท Lotte ที่ไม่สามารถปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจจีนและแนวโน้มตลาดได้ กล่าวว่าหน่วยงานของเกาหลีใต้ไม่สามารถติดตามแนวโน้มตลาดของจีน และปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์เป็นเพียงปัจจัยหนึ่งเท่านั้นที่กระตุ้นต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (Global Times, 2022) อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอเหล่านี้กลับไม่ได้พิจารณาสถานการณ์ร่วมของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้เท่าเทียมกัน และนโยบายการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของจีนต่อเกาหลีใต้ กลับไม่ได้ให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงจากการที่จีนใช้อำนาจทางเศรษฐกิจและตลาดของตนเองเป็นเครื่องมือในการทำสงครามทางเศรษฐกิจเพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางนโยบายการต่างประเทศของภาคอุตสาหกรรมหรือประเทศเป้าหมาย

8. บทสรุปและข้อเสนอต่อไทย

คำจำกัดความของบทความชิ้นนี้ “อสมมาตรเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ” คือ การอาศัยความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในทางอุตสาหกรรม ระบบเศรษฐกิจ โครงสร้างการผลิต และพื้นฐานทางอุตสาหกรรมเป็นหนึ่งในเครื่องมือในการรับมือการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ การทำสงครามเศรษฐกิจ และมาตรการตอบโต้ทางเศรษฐกิจ โดยคำจำกัดความของ “อสมมาตร” ในบทความชิ้นนี้คือ ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจจากการที่รัฐที่อ่อนแอกว่าเผชิญกับอำนาจทางเศรษฐกิจจากฝ่ายตรงข้าม แต่รัฐที่อ่อนแอกว่าได้อาศัยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเป็นหนึ่งในแนวทางของการรับมือในบริบทของยุคสมัยใหม่ภายใต้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เป็นโลกาภิวัตน์

ในท้ายที่สุดการวิเคราะห์การทำสงครามทางเศรษฐกิจของประเทศใดประเทศหนึ่ง จะทำให้มีความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นกับประเทศที่ถูกกระทำจากประเทศที่มีศักยภาพมากกว่า และนำไปสู่การศึกษาเพิ่มเติมว่าประเทศเหล่านี้รับมือและปรับตัวอย่างไรภายใต้สถานการณ์เบื้องต้น สิ่งเหล่านี้นับเป็นบทเรียนสำคัญที่ประเทศขนาดเล็กโดยเฉพาะกับประเทศไทยควรมีการศึกษามากขึ้น เพราะประเทศไทยอาศัยการเติบโตจากการส่งออกและพึ่งพาปัจจัยภายนอกในระดับสูง การศึกษาเพิ่มเติมกับความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศไทยผ่านศักยภาพเศรษฐกิจ ภูมิรัฐศาสตร์ พันธมิตร และการวางตำแหน่งของตนในเวทีระหว่างประเทศ ดังเช่นกรณีของเกาหลีใต้ได้ใช้อสมมาตรเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจเป็น “เครื่องมือ” และ “อำนาจ” ในการรับมือกับสงครามทางเศรษฐกิจที่เกิดจากความตั้งใจของจีนเพื่อรักษาความมั่นคงของตนในระดับภูมิภาค

รายการอ้างอิง

ปริญญา นวลเปียน. (2563). ทฤษฎีความขัดแย้งแบบอสมมาตร: การพิจารณาเกี่ยวกับกลยุทธ์และผลลัพธ์. *รัฐศาสตร์พิจาร, 7*(1), 1-15.

เสกสรร อานันทศิริเกียรติ. (2567, 5 มกราคม). *ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของเกาหลีใต้: นัยต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย.* ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ. https://isc.mfa.go.th/en/content/ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของเกาหลีใต้

Borowiec, S. (2023, June 22). *THAAD missile system agitates South Korea-China ties.* Nikkei Asia. https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/THAAD-missile-system-agitates-South-Korea-China-ties

Chang, C. E. (2019). China's Punitive Playbook: A Case Study on Post-THAAD Sanctions. *American Intelligence Journal, 36*(2), 61–73.

Choi, J., & Kim, H.-g. (2016). *Sade bushu zhengyi yu zhongguo duihan jingji baofu de kenengxing yanjiu* [Research on THAAD dispute and China's possible economic retaliation toward Korea]. China Watching (Chinese Version), 14, 1–3.

Cramer, M. (2022). *South Korean Public Diplomacy: A Case Study of China and THAAD.* Student Repository. https://hdl.handle.net/1887/3454971

Debates, R. (2019, May 29). *Sino-South Korean Relations: Towards improvement?.* Observer Research Foundation. https://www.orfonline.org/expert-speak/sino-south-korean-relations-towards-improvement-51427

Doshi, R. (2021). *The Long Game: China's Grand Strategy to Displace American Order.* Oxford University Press.

Førland, T. E. (1993). The History of Economic Warfare: International Law, Effectiveness, Strategies. *Journal of Peace Research, 30*(2), 151–162.

Global Times. (2022, March 21). *South Korea's Lotte's reported exit from China shows foreign business should embrace the changes and trends in Chinese economy: experts.* https://www.globaltimes.cn/page/202203/1256442.shtml

Glosserman, B. (2023, February 14). China's economic coercion isn't as scary as it sounds. *The Japan Time.* https://tinyurl.com/msvj68vu

He, B., Hundt, D., & Simonell, D. (2023, May 5). *South Korea pushes back against Chinese economic coercion.* East Asia Forum. https://eastasiaforum.org/2023/05/05/south-korea-pushes-back-against-chinese-e

Hyeogn, C. D., & Gyu, L. D. (2023). *How Should South Korea Respond to China's Pressure?.* The Asan Institute for Policy Studies. https://en.asaninst.org/contents/how-should-south-korea-respond-to-chinas-pressure/

Ide, B., & Huang, J. (2017, March 10). *South Korean Businesses in China Feel Backlash Over Seoul Missile Deployment.* VOA. https://www.voanews.com/a/chinese-fallout-over-thaad-deployment-spreads/3759762.html

Jang-won, B. (2017). *China's THAAD retaliation may cost Korea's GDP $14.76bn: private study. Pulse.* https://pulse.mk.co.kr/news/english/7738480

Kim, H., & Lee, J. (2021). The Economic Costs of Diplomatic Conflict: Evidence from the South Korea–China THAAD Dispute. *Korean Economic Review, 37,* 225-262.

Klein, M. C., & Pettis, M. (2020). *Trade Wars Are Class Wars: How Rising Inequality Distorts the Global Economy and Threatens International Peace.* Yale University Press.

Kong, W. N. (2021). Economic Effect and Resolution Idea of the THAAD Political Conflict on South Korea's Exports to China. *The Chinese Economy*, *55*(2), 88–110.

Lim, D. J. (2019, December 28). *Chinese Economic Coercion during the THAAD Dispute.* The Asan Forum. https://theasanforum.org/chinese-economic-coercion-during-the-thaad-dispute/

Mamchii, O. (2023, December 22). *South Korea Relations With China Over the Years.* Best Diplomats. https://bestdiplomats.org/south-korea-relations-with-china/

Song, H. (2021). *The China-South Korea Relationship after the Terminal High Altitude Area Defense (THAAD) Controversy: Diplomacy, Security, Economy, and Public Opinion Areas.* Georgetown University.

Taillard, M. (2018). *Economics and Modern Warfare The Invisible Fist of the Market*. Palgrave Macmillan Books.

Tias, A. (2021). South Korea and Chinese Conflict over THAAD: How it started and the way it ended. *Review of International Relations, 2*(2), 80-90.

Yang, F. W. T. (2019). Asymmetrical Interdependence and Sanction: China's Economic Retaliation over South Korea's THAAD Deployment. *Issues & Studies, 55*(4). https://doi.org/10.1142/S1013251119400083